

TÜRK DİL

DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ

1995/1

SAYI: 521

TÜRK DİLİ

Dil ve Edebiyat Dergisi

Sahibi ve sorumlu yöneticisi

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,

Türk Dil Kurumu adına

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

Yazı Kurulu

A. Turan Oflozoğlu (Başkan)

Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu (Üye)

Prof. Dr. İsmail Parlatır (Üye)

Prof. Dr. İsmail Ünver (Üye)

Prof. Dr. Hamza Zülfikar (Üye)

Düzeltiliciler

Ayda Ertüm Konukoğlu - Nevin Balta

Elif Sevindik Karakuş

Yönetim yeri

Atatürk Bulvarı 217

06680 - Kavaklıdere/ANKARA

Telefonlar

Yazı işleri ve abone santral

428 61 00 (5 hat)

Belgegeçer (Faks)

428 52 88

Abone şartları

Yıllığı 250.000, altı aylığı 125.000;

öğretmen ve öğrencilere

yıllığı 200.000, altı aylığı 100.000 lira;

dış ülkeler için yıllık 80 dolar

Posta çeki No.

128 236

Dergilerin okul dışındaki bir adrese yollanmasını isteyen öğretmen ve öğrenciler, durumlarını gösterir bir belgeyi Kurumumuza abone istekleriyle birlikte göndermelidirler.

Dergimize gönderilen yazılar yayımlanmasın yayımlanmasın geri verilmez.

Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarındır.

Yayımlanmak üzere dergimize gönderilecek yazıların aralıklı olarak daktilo edilmesi gerekir.

Türk Dili, Millî Eğitim Bakanlığınca, *Tebliğler Dergisi*'nde yayımlanan 15.7.1974 gün ve 11 077 sayılı yazıyla bütün okullara duyurulmuş ve salık verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

PROF. DR. HAMZA ZÜLFİKAR:

Doğu Kökenli Kelimelerin Son Hecelerindeki

Uzun Ünlülerin Kısalması..... 435

PROF. DR. AHMET B. ERCİLASUN:

Kâşgarlı Mahmud'da -SĀ-/ -SĒ- Eki..... 449

NURETTİN ÖZDEMİR:

Zaman ve Sen (*Şiir*)..... 456

ALİ SEVİM:

Alâeddin Yavaşa İçin (*Şiir*)..... 458

PROF. DR. HASAN EREN:

Döküman mı, Yoksa Doküman mı?..... 459

KERİM AYDIN ERDEM:

Evinizin Önü..... 463

TDK:

Yabancı Kelimelere Karşılıklar..... 464

NÜZHET ERMAN:

Mustafa Kemal (*Şiir*)..... 466

DR. HÜLYA KASAPOĞLU ÇENGEL:

Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesindeki

Ortak Alınma Kelimeler..... 467

İLHAN GEÇER:

Rüya Gibi (*Şiir*)..... 480

PROF. DR. AHMET B. ERCİLASUN:

THY (*Hikâye*)..... 481

YAHYA AKENGİN:

Bu Rüzgâr (*Şiir*)..... 484

SAPAR GÜCÜK:

Türkmencede İyi Niyet İfadeleri..... 485

AHMET MİDHAT'IN *REHNUMÂ-YI MU'ALLİMÎN*'İ

PROF. DR. HAMZA ZÜLFİKAR

Anlaşılır ve açık bir dil kullanmayı bütün yazılarında kendine kılavuz edinen Ahmed Midhat Efendi, Türk eğitim tarihinde de anılmaya değer bir şahsiyettir. Dilin öğretilmesinde büyük emeği vardır. Onun bütün yazılarında ve kitaplarında halkın görgü ve bilgi düzeyini yükseltmek, okuma yazma oranını artırmak, amaç edilmiştir.

Yazdığı kitap ve makalelerinin çokluğu ile ilgili olarak oğlunun sorduğu bir soruya A. M. Efendi'nin verdiği cevap, onun bu yönünü çok iyi anlatır. Bu cevabında A. M. Efendi, kısaca, edebî sayılabilecek hiçbir eser yazmadığını, çünkü o sıralarda memleketin nüfusunun yüzde doksan dokuzunun edebiyattan anlamadığını kendisininse, çoğunluğa seslenmek, onları aydınlatmak, onların dertlerini dile getirmek istediğini, nüfusunun yüzde doksan dokuzu koyu bilgisizlik içinde olan bir memlekette, en basit düşünceleri sökemeyen kimselere edebî eser vermenin aç bir kişiye meyve ikram etmek kadar anlamsız bir davranış olacağını söylemiştir.

A. Midhat Efendi'nin halkın eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla yazdıkları arasında yalnızca çeşitli hikâyeler değil, doğrudan eğitim ile ilgili olan *Rehnumâ-yı mu'allimîn* adlı bir kitabı da bulunmaktadır. Bu kitap, A. M. Efendi'nin okuma yazma düzeyini yükseltmek amacıyla birtakım yöntemler geliştirmeye çalışmış olması bakımından ilgi çekicidir.

A. Midhat, bilindiği gibi *Dağarcık*'ta çıkan ve İslâmlık aleyhinde olduğu iddia edilen "Divarda Bir Seda" adlı yazasından ötürü 1873'te Yeni Osmanlılar ile birlikte Rodos'a sürülmüştür. A. Midhat Efendi burada üç yıl kalmıştır. Sultan Abdülaziz'in tahttan inmesi (1876) üzerine İstanbul'a dönmüştür.

A. M. Efendi, Rodos'taki İbrahim Paşa camiinde bulunan Medrese-i Süleymaniye'de okutulan Osmanlı Türkçesinin daha verimli yapılması ve

öğrencilere yararlı olması için *Rehnumâ-yı mu'allimîn* adında bir kılavuz düzenlemiştir. Bu öğretmen kılavuzunun üzerinde "Medrese-i Süleymâniye, Tadrîsât-ı İbtidâ'îye" sözü yer almaktadır. İstanbul'da 1305-1306 (1887-1888) tarihinde basılmıştır. Bu kitabın basılışı, Ahmet Midhat Efendi'nin İstanbul'a dönüşünden on yıl sonra gerçekleşmiştir. Üç defterden oluşan kitapçıklar, öğrencilerden çok öğretmenlere yönelik bir çalışma olup harflerden başlayarak kuralların öğretimine kadar özellikle uygulamanın nasıl yapılacağını ve öğretimde beklenen sonuca nasıl ulaşılacağını işler.

Kitaptaki anlatım dili oldukça sadedir. Öğretmenlere yönelik bir eser yazmasına rağmen A. M. Efendi, sade anlatımı elden bırakmamıştır. A. Midhat, bu kılavuzunda kendi tecrübelerinden de yararlanarak Osmanlı Türkçesinin yazısını, imlâsını ve kurallarını geliştirdiği birtakım usullerle öğretmeye çalışmaktadır. Bu kitapçıklar o dönemlerde Osmanlı Türkçesinin eğitim yöntemini içermesi bakımından oldukça ilgi çekicidir.

İlk kitapçıkta önce "Envâ'-ı hurûf" (harflerin çeşitleri) ele alınmıştır. Öğretim yöntemi ise "Tadrîsât-ı ibtidâ'îye" ve "Tadrîsât-ı rüştiye" olmak üzere iki esas üzerinde kurulmuştur.

A. Midhat Efendi, kitabın başında Akdeniz adalarında genelleşmiş bir eğitim, öğretim sisteminden bahsetmekte, kendi yaptığını ise, bu sistemi geliştirmekten öteye gitmediğini şu sözleriyle belirtmektedir: "Yalnız şunu haber vereceğiz ki bu defâ neşreylemekte bulunduğumuz usûl-ı tadrîs bundan 14 sene evvelki usûlün ol mikdar senelik tecârib üzerine ikmal olunmuş bir sûretidir. 2. s." Akdeniz adalarında yıllardan beri Osmanlı Türkçesinin nasıl öğretildiği, azınlık okullarının durumunun ne olduğu hususunda burada herhangi bir açıklama yoktur. A. Midhat, burada bahsettiği "14 senelik usûl"ün ne olduğu hakkında da bir bilgi vermemektedir.

Yazarımız, harflerin çeşitlerini öğretmeye 12 hafta ayırmıştır. Her haftada Osmanlı harflerinin öğretilmesine ayrılan saat sayısı ise 5'tir. Böylece toplam ders saati bu dönemde 60'tır. Her haftanın sonunda programa göre bir sınav yapılır, sınavların toplamı ise 12'dir.

A. Midhat, "*Meşk mecmuası*" adını verdiği alıştırma dergisinde de bu esasların aynen uygulanması gerektiğini belirtmekte, *meşk mecmuası* ile program arasında bir uyum olmasını istemektedir.

Bu arada A. Midhat'ın, "çocuklarını kendileri tadrîs ve talîm edecek olan

baba ve veliler" sözünden o dönemde Rodos'ta çocuğunu okula göndermeyip kendi evinde eğiten bir grubun olduğu anlaşılıyor.

A. Midhat Efendi, ilk haftada harf sözünün kullanılmasını sakıncalı buluyor. Sık sık ihtar ederek çocuklara hitap edilirken "harf çizgisi" sözünün kullanılmasını öğütüyor. İlk olarak ele aldığı *elif, be, cim, dad, zı* gibi harfleri noktasız yazıyor. Bununla çocukların zihnini iki yönlü yormamayı amaçlıyor. Onların dikkatlerini bu nokta üzerinde toplamaya çalışıyor.

A. Midhat Efendi'nin harflerin yetersizliği veya Lâtin harflerine geçme gibi bir düşüncesi yoktur. O, burada bütün çabasını Osmanlı harflerinin nasıl öğretileceği, kelimelerin daha kolay nasıl yazılacağı ve okunacağı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu derslerde uyguladığı *öğrencinin çabasıyla çözümleme* yöntemi hakkında ise şöyle diyor: "Hele tahlîl usûlünü hiç hâtırdan çıkarmamalı, zîra mu'allimlerin dâimâ imdâdına yetişecek tedbîr bu tahlîl usûlüdür."

Bu arada yazı tahtası bu gün söylediğimiz gibi *kara tahta* değil de *siyah tahta* diye geçiyor. Ayrıca anlaşılan öğrencilerin elinde yazı yazmaları için *siyah bir taş* bulunmaktadır. Arada bir öğrencilerden bu taş üzerine harfleri yazmaları istenmektedir: Bununla ilgili Ahmet Midhat Efendi'nin bir cümlesini alalım. "Ba'dehu mu'allim efendi şimdi de ben söyleyeyim siz yazınız diye şâgirdânın cümlesine taşlarını ellerine aldirtarak 'umûmuna hitâben çizgileri birer birer söyleyip yazdıracak ve müte'âkiben her birinin yazdığını birer birer mu'âyene ederek tashîh dahi eyleyecektir. 4. s."

Eski harflerin öğretiminde ünsüzlerin karşıladığı işaretler *üstün esre, ötrü* denen hareketler yardımıyla okunduğuna değinen A. Midhat Efendi, örnek olarak verdiği *b* harfi için üzerine konan üstün işaretiyle *be*, ötrü işaretiyle *bü*, alta konan esre işaretiyle *bi* okunduğunu belirttikten sonra *cim* diye özel bir adı olan bu tür harfleri de *ce, ci, cü* diye okumanın yararları üzerinde duruyor. A. Midhat Efendi, söze devamla bu yolla öğrencilerin her harfin üç türlü okunuşu olduğunun önceden bilmesi gerektiğini vurguluyor. "Şâgird herhangi bir harfi gördüğü anda filân üstün veya filân esre ve filân ötrü diye hecelemeye, kekelemeye ya'ni hiçbir fa'idesi olmayan birtakım sözler söylemeye hiç muhtâc ve mecbûr olmaksızın derhal okuyuverir. 4. s."

A. Midhat Efendi bu açıklamalarıyla harflerin adlandırışındaki sorunlardan rahatsızdır. Onun burada önerdiği yol, aslında harflerin adlandırılışında

bir yenilik ve bir merhaledir. Nitekim 1928'de yeni harflerin adlandırılışında *cim, mim, gayın* gibi okumalardan vazgeçilmiş *ce, ci, cü, me, mi, mü; ge, gi, gü* biçimindeki harekelenişten ilki yani *ce, me, ge* okunuşları esas alınmış böylece yeni harflerde adlandırmaya büyük kolaylık getirilmiştir.

A. Midhat Efendi, öğrencilerin öğrencilere kızmamasını sık sık tembihliyor "Çocuklar ne kadar fenâ yazarlar ise hiç be'is yoktur. 3. s." diyor. Çocukların yazdıklarının istenen harflere tam benzememesi üzerinde de durulmamasını hatırlatıyor. Önemli olanın öğrencinin yazarken her harfe nereden başladığını ve bunu nerede bitirdiğini denetlemektir.

Yazı derslerinde Ahmet Midhat'ın uyguladığı yöntemlerden biri her derse başlarken o gün öğretilecek kelimelerin önce öğrencilere yazdırılmasıdır. "Dâ'imâ çocuklar derse geldikleri zamân, haydi bakalım bu dersi de kendiniz yazınız diye kelimeleri mu'allim söyleyip çocuklara yazdırmalı ve onlar yazdıktan sonra işte şimdi de ben yazayım diye siyâh tahta üzerine bir yerde kendisi yazmalıdır. 12. s." Bu cümlelerde de görüldüğü gibi Ahmet Midhat Efendi, gayet sade ve açık bir dil kullanmaktadır.

Açıklamalardan anlaşıldığına göre sınıfta öğretmenlerden başka "müzakereci" adı verilen başka bir görevli daha bulunmaktadır.

Her yeni derse başlandığında bir önceki dersin yoklamasının yapılması isteniyor. Burada kullanılan terim *yoklama*'dır. Bu terimi Ahmet Midhat Efendi, şöyle tanımlıyor: "Yoklama demek, çocuklar derse geldikleri zaman mu'allim efendinin evvelâ dünkü dersi sorması demektir. 4. s."

Öğretmenin sınıf içinde bir başka görevi ise şöyle belirtiliyor: "Zâten bu dikkati mu'allim efendiler, hiçbir zamân elden bırakmayıp her çocuğun derece-i zekâsını ve tahsilde ilerlediğini veya gerilediğini muhakkaken bilecektir. 4. s."

Ahmet Midhat Efendi, sınıfta verilen bilgileri öğrenemeyen ve kavrayamayan öğrencilerin bulunabileceğini ifade ederek öğretmene *Rehnumâ-yı mu'allimîn*'de şöyle diyor:

"Bu yoklamada şâgirdânın ilk dersi hiç öğrenmemiş oldukları sâbit olsa bile be'is yoktur. Mu'allim kendini asla me'yûs etmemelidir. İkinci dersi mutlakâ vermelidir. Zîrâ ileride yine bu dersi tekrâr edeceğinden o zamân takviye etmelerine bol bol imkân vardır. 5. s.'

Ahmet Midhat, öğrencilerin tahtaya çağrılmasını ve öğretmenin gözetiminde harfleri tahtaya yazmalarını da istiyor. Burada amaçladığı yöntemi şöyle açıklıyor.

"İlk dersin çizgilerini dün öğrenmiş olan şâgirdâna dikkatle eğer bu gün öğrenmemişler ise, gördünüz mü dün bunları bilmiyor idiniz, bu gün öğrenmişsiniz, âferin diye tahsîn edecek ve şâyet bu gün dahi öğrenmemiş iseler: Demek oluyor ki çalışmamış veyahut dikkat etmemişsiniz. Bari yarın için daha ziyâde dikkat ediniz diye tenbîh eyleyecektir. 5. s."

Görüldüğü gibi Ahmet Midhat Efendi, sabırla öğrencilerin moralini bozmadan Osmanlı yazısını kendisinin koyduğu esaslar doğrultusunda öğretmeye çalışıyor. Ayrıca ayrıntıları bile gözden uzak tutmuyor, her defasında bir açıklama getirmeyi gerekli buluyor. Öte yandan öğretmeni koyduğu esaslar doğrultusunda yönlendirmeye ve onun hareketlerini sınırlamaya çalışıyor.

Ahmet Midhat Efendi, *Rehnumâ-yı Mu'allimîn*'de yer yer "Elli altmış kişilik bir sınıfta şu izâfet bahsini öğretmek mümkün olduğu bizce birçok tecrübeler ile sâbittir. 19. s." tarzında ifadeler kullanıyor. Bu tür cümlelerden anlaşılıyor ki o, Rodos'ta veya bir başka yerde bizzat kendisi de öğretmenlik yapmıştır.

Ahmet Midhat, satırlar arasında dersin sorulu cevaplı işlenmesinin gerekliliği üzerinde de duruyor.

"Şâgirdân bu su'âllere pek muvâfık cevâp vermezlerse be'is yoktur. Zirâ ileriki derslerde bunlar tekrâr takviye edilecektir. Fakat mu'allim efendiye kat'iyen ihtâr olunur ki çocukları su'âl ve cevâba alıştırmak için, her münasebet düştükçe birçok su'âller sormalıdır. Zirâ çocuk kısmı her öğrendiği şeye dâ'ir kendisine su'âl sorulacağı ve kendisi o su'âllere cevâp vermeye mecbûr olacağını bilir ise daha dikkatli dinleyip daha kuvvetli bellemeye mecbûriyet hisseder. 9. s."

Yaptığımız bu açıklamalar ve kitaptan aldığımız cümlelerle *Rehnumâ-yı Mu'allimîn* adlı öğretmen kılavuzunun nasıl bir eser olduğu hakkında bir fikir vermeye çalıştık.

Burada sağ elin kullanılmasından, harflerin hangi yönlere doğru çekilmesi gerektiğine kadar çeşitli bilgiler kılavuzda belirtilen haftalar içinde ayrı ayrı ve sırası geldikçe verilmiştir.

60 saatlik dersin bitiminde yapılan final sınavı sonucunda ise Ahmet Midhat Efendi'nin eski tavrının, tutumunun değiştiğini görüyoruz. Mezuniyetin ciddî bir iş olduğunu şöyle ifade ediyor:

"Son ihtârda muallim efendi, on iki haftanın imtihânlarından, sorulan su'âllerin umûmünden su'âller tertip ederek birinci dersten son derse kadar bütün dersleri imtihân edecektir. Şâgirdân mutlakâ su gibi itlâkına (değerlendirmesine) şâyân olacak sûrette isbât-ı ehliyet edecektir. 28. s."

Ahmet Midhat Efendi, dersin verilîş biçimi üzerinde de sık sık durmakta ve uyarı mahiyetinde açıklamalarda bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak uygulanmasını istediği yöntemlerden birisi şöyledir:

"Hiç bir kelimeyi evvel mu'allim yazarak çocuğa okutup da ba'dehu ona yazdırmamalı, dâimâ çocuklar derse geldikleri zaman "Haydi bakalım bu dersi de siz kendiniz yazınız" diye kelimeleri mu'allim söyleyip çocuklara yazdırmalı ve onlar yazdıktan sonra "İşte şimdi de ben yazayım diye siyâh tahta üzerine bir defa da kendisi yazmalı. Çocuklar, böyle kendi derslerini kendileri yazmaya ne kadar tez alıştırlır ise, asıl şâgird olmak istidâdını o kadar erken almış olurlar. Zîrâ bu usûlde ileriye varıldıkça görülecektir ki bütün dersleri şâgirdler kendileri yazıp mu'allimler ise yalnız onların yanlışlarını tashîh etmeye himmet eyleyeceklerdir. 12. s."

Ahmet Midhat bu 60 saatlik dersten ve final sınavından sonra başlayan yeni dönemde kelimelerin yazımı ve hareketleri üzerinde durur. Bu haftanın programı da 12 haftaya göre düzenlenmiştir.

Üçüncü defter de diyebileceğimiz bu kitapçıkta sırası geldiğinde dilin imlâ ve bazen de yapı bilgisine ait kuralları işlenmektedir.

Kelimelerin yazılışı işlenirken dolaylı olarak ses ve yapı bilgisi konuları da ele alınıyor. Ancak ünlüleri temsil eden harfler üç işaretten ibaret olduğu için bir hayli zorlanan Ahmet Midhat, ince veya kalın sıradan olan kelimelerdeki ahenk özelliğini *-mak*, *-mek* mastar eklerindeki ince ve kalın ünsüzlerden yararlanarak açıklıyor. Bu özelliği gösteren *-arak*, *-erek* gibi diğer eklerden de yeri geldikçe yararlanıyor. *-dik*, *-dik* eklerini bu yolla açıklıyor.

"*-dik*, *-dik* edâtına gelince bunların birincisi yani *-dik*, *-mak*'lı masdarlarda olacağını ve ikincisi ya'ni *-dik* dahi *-mek*'li masdarlarda olacağını elbette anlarsınız. 30. s."

Ahmet Midhat Efendi anlaşılın kalınlık, incelik uyumu ile ilgili meseleyi fiillerde hep *-mak*, *-mek* eklerini örnek vererek açıklamaya çalışıyor. "Bunun için şâgirdâna evvelâ mustakbel diye âhirinde *-acak*, *-ecek* harfleri bulunan fiillere ne denileceği ve bu edâtların birincisi *-mak*'lı ve ikincisi *-mek*'li olan fiillerle iltihâk edeceği... 33. s."

Ahmet Midhat, benzeri ilgi çekici açıklamalarının hepsini buraya alamadık. *Rehnumâ-yı mu'allimîn* adlı kılavuz, gözetimim altında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde iki öğrencim tarafından bitirme tezi olarak hazırlanmış yeni harflere aktarılarak metinlerde geçen terimler sözlük hâlinde verilmiştir.¹

Ahmet Midhat Efendi, bu üçüncü defterde durum eklerinden, iyelik eklerinden ve tamlamalardan da söz ediyor. Beş esas zamanı ise, baştan beri uyguladığı gibi ayrıntıya inmeden, konuşma ve yazma için gerekli olduğu kadarıyla sistemleştirerek işlemeye çalışıyor.

Ahmet Midhat'ın burada yaptığı bazı karşılaştırmalarda ses tarihi bakımından önemli ip uçları bulmak mümkündür. Bu hususla ilgili olarak Ahmet Midhat'ın yaptığı açıklama şöyledir:

"Eski imlâmımız iktizâsınca (gereğince) alamet-i muzâriyât (geniş zamanı gösteren) "r"den evvel ekseriyâ bir vav" dahi gelir. Ezcümle bu *gelir* kelimesinde işte vav vardır. Bu imlâyı kendimiz için tercih ettiğimiz hâlde birçok mu'allim ve udebâ hazeratı vav"a bedel "ye" yazmayı tercih eylemiş olduklarından bizi de kendilerine itbâ'a (uymaya) mecbur olmuşlardır. 32. s."

Ses özelliklerinin Arap harflerinden dolayı yeterince aydınlanamadığı bir dönemde A. Midhat'ın yaptığı bu açıklamalar, bizim için bir hayli ilgi çekicidir. Bunun yanı sıra A. Midhat Efendi'nin sınıflarda alıştırma kitabı olarak okutulmasını istediği *meşk mecmuaları*'nın da o günün söyleyiş özelliklerini veren bilgiler ihtiva ettiği anlaşılıyor.

A. Midhat'ın *Rehnumâ-yı mu'allimîn*'de ses bilgisiyle ilgili bir başka açıklamasına da burada yer verelim:

"Yalnız şurasını mu'allimlerin nazar-ı dikkatlerine arz ederiz ki *-mek*'li masdarların ism-i fâ'illerinin inkârlarında (yani olumsuz biçimlerinde) imlâyı kadîm-i Osmanî, "görmiyen" değil "görmeyen" yazılmasını iktiza ettirir.

1. Sema Güzelay Ahmet Midhat'ın *Rehnumâ-yı Mu'allimîn Adlı Kitabı Üzerine Bir Dil Çalışması*, Ankara 1992
Fatma Ala, *Ahmet Midhat Medrese-i Süleymâniye Tedrisât-ı İbtidaiye*, Ankara, 1992

Bizce de asıl mürecceh (tercih edilen) imlâ odur. Ancak birkaç yerde meydân-ı hasbîhâle konulmuş olduğu üzere üdebâ-i cedîde bu bahiste görmiyen sûretini tercih eylemiş olduklarından biz dahi burada o sûrette misâl yürüttük. 34. s."

Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi ses kurallarına dayalı bazı imlâ sorunları o günlerde de tartışılmakta, A. M. Efendi'nin dediği gibi "meydân-ı hasbîhâle" konuşulmaktadır.

A. Midhat Efendi son sesi *k* olan ve ünlüyle başlayan ek aldığımda yumuşak *g* sesine dönüşen kelimelerden söz ederken "Lâkin bu kâ'ide bilâ'-külliye kat'i değildir. 17. s." diyor. Bunun için Arapça olan bazı kelimelerde *k* ünsüzünün korunduğunu belirtiyor. "Aslı Arabî olan bazı kelimelerde kaflar, kaf, kefler dahi kef kalabilirler *mahlûka*, *mahlûkı*, *müstemlike*, *müstemliki* gibi. 17. s."

A. Midhat Efendi, bu özellikler için bir kural göstermiyor. Bunun söyleyişe bırakıldığını basit bir dille şöyle ifade ediyor: "Bunu, bize kendi ağzımız haber verir. Hangi kaflar gayin ve hangi kefler gef olacağını ağzımız kendi kendisine söyleyiverir. 17. s."

Aslında bu konu günümüzde de tam netleşmiş değildir. (*âşık*, *hukuk*, *âşığ*, *hukuku*), Bu bakımdan örneklerin toplanıp bu tür sözlerdeki imlânın ne yönde geliştiğini tespit etmek gerekir.

Dokuz aylık bir program içinde düzenlenmiş olan Osmanlıcanın öğretimi ile ilgili bu kılavuz, dönemi içinde değerlendirilecek olursa, gerçekten bir emek ürünüdür.

Ahmet Midhat Efendi'nin bu kılavuzda dildeki ses değişmelerine, gelişmelere kulak veriş ve ilerici bir anlayışla yaygın olan ve aydınlarca benimsenmiş olan değişmelere uyuşu onun takdir edilecek yanlarından biridir.

Ahmet Midhat'ın kendinden önce ve kendinden sonraki birçok yazardan daha sade bir dil kullanmış olmasını burada belirtmek gerekir.

Doğumunun 150. yıl dönümünü anmak için Türk Dil Kurumunda düzenlenmiş olan bu oturumda onu rahmetle anıyor, yaptığı hizmetler karşısında saygı ile eğiliyorum.